

РЕЦЕНЗІЇ

Н.М. Крестовська*

НОВИЙ ПОГЛЯД НА ПРАВА ДИТИНИ

Найважливішою тенденцією реформування правової системи сучасного громадянського суспільства є зрушення пріоритетів у правовій охороні з інтересів держави до інтересів людини, зокрема до вразливих категорій населення. Юридичний вимір дитинства та правове становище дітей вже неодноразово привертала увагу російських та українських дослідників, але вперше дослідження ювенального права як нового підрозділу системи права вийшло на рівень монографічного дослідження.

Монографія російської дослідниці Л.Ю. Голишевої¹ охоплює теоретичні, історичні та практично-прикладні аспекти ювенального права Російської Федерації. Нею зроблений ґрунтовний огляд ювенального законодавства РФ, але, що є більш важливим і перспективним з точки зору як наукового осмислення ювенального права, так і прогнозу щодо його розвитку, Л.Ю. Голишева зробила небезуспішну спробу виявити місце ювенального права в системі права РФ. З її точки зору воно носить амбівалентний характер, оскільки містить норми як публічного, так і приватно-правового характеру, причому публікація ювенального права буде продовжуватись при розмиванні меж між публічним та приватним правом, що є загальносвітовою тенденцією в правовому розвитку (с. 12-13).

На думку Л.Ю. Голишевої, ювенальне право своїм витокom має сімейне право: воно виокремлюється з цієї усталеної (як в російській, так і в українській системі права) галузі, і автор наводить обґрунтовані підстави для їх розмежування. Повністю підтримуючи автора, особливо в тій частині, коли вона говорить про різні цілі сімейного та ювенального права, все-таки, на наш погляд, коріння ювенального права слід вбачати не тільки в сімейно-правовому регулюванні (с. 13-14). На наш погляд, як філософсько-правовою, так і нормативно-позитивною основою для формування ювенального права, зокрема, є право прав людини, що непрямо підтверджується посиланнями автора на конституційний інститут «основ правового статусу людини та громадянина», а також констатація факту, що ювенальне право діє за принципами, що запозичені не тільки з сімейного, але й з конституційного та цивільного права (с. 25).

© Крестовська Н.М., 2005

* старший науковий співробітник Одеського юридичного інституту Національного університету внутрішніх справ

¹ Гольшева Л.Ю. Российское ювенальное право: Монография. — Ставрополь: Пресса, 2004.

Значна частка монографічного дослідження Л.Ю. Голишевої присвячена історичним витокам та міжнародним аспектам ювенального права. Питання про те, чи є ювенальне право «автохтоном» правової системи Росії, або ж воно є витвором недавньої сучасності, виводить на непрості роздуми, по-перше, про те, чи історично властивий російському (і, додамо, онтологічно близькому до нього українському) праву погляд на право як на силу слабшого, по-друге, чи не є ювенальне право штучним, а тому й нежиттєздатним, запозиченням міжнародних стандартів? На наш погляд, дослідниця переконливо доводить існування елементів правового захисту дитинства ще в часи Київської Русі, Московської держави та Російської імперії (с. 40-56), що може розглядатись як історичне підґрунтя сучасного ювенального права. Разом з тим, Л.Ю. Голишева справедливо вказує на те, що розуміння дитини як повноцінного суб'єкта права склалося лише у минулому столітті, наголошуючи при цьому, що новаторські пропозиції в цьому плану робилися не тільки за кордоном, але й в Росії, зокрема, К.М. Вентцелем (с. 57-59), якого можна без перебільшень вважати вітчизняним піонером у доктринальній розробці прав дитини.

Монографія Л.Ю. Голишевої є прикладом добротної юридичної догматики в гарному сенсі цього слова. Дослідниця детально проаналізувала структуру ювенального законодавства Росії, надала класифікацію норм ювенального права, виявила склад ювенально-правових відносин та специфіку окремих їх елементів (суб'єкти, об'єкт, юридичні факти). Найбільш складним для прихильників точки зору про існування нової галузі права — ювенального права — є визначення його предмету. Відправним пунктом міркувань автора стала саме специфіка суб'єктного складу ювенально-правових відносин. Але при цьому вона зазначає і спільний, відмінний від інших сфер правового регулювання, зміст цих відносин, їх спрямованість на впорядкування та захист основних прав дитини (с. 22-24). На наш погляд, поєднання цих специфічних та унікальних рис правовідносин є достатнім для твердження про наявність галузі ювенального права в російській правовій системі.

Особливе зацікавлення викликає виявлена автором система принципів ювенального права та з'ясування (в межах цієї системи) питання про зміст принципу пріоритетності у забезпеченні найкращих інтересів дитини, закріпленого ст. 3 Конвенції ООН про права дитини. Поняття “найкращий інтерес” само по собі є, по-перше, оціночним, по-друге, міждисциплінарним, оскільки використовується не тільки в юриспруденції, але й в соціології, й в психології, по-третє, як вказує автор, в межах юридичної науки вивчене, передусім, процесуалістами. Це обумовлює неабиякі у визначенні матеріально-правового змістовного наповнення даного принципу. Л.Ю. Голишева вперше дала визначення законних інтересів дитини як потреб особистості дитини, що взяті під охорону державою, а також побудувала певну їх ієрархію: фізіологічні потреби; потреби у безпеці; потреба у турботі; потреба у повазі особистості дитини; соціальні потреби (с. 89).

Положення рецензованої монографії щодо категорії “інтерес дитини”, разом з тим, викликають певні міркування дискусійного характеру. Л.Ю. Голишева погоджується з твердженнями деяких вчених про нетотожність понять “інтерес” та “потреба” (с. 86), вказуючи на те, що “інтерес — категорія соціальна, та її існування передбачає свідому діяльність”. При такому розумінні поняття “інтерес” очевидно, що формування інтересів дитини можливе тільки в процесі її соціалізації, в тому числі — правовій. Чи означає це те, що, наприклад, дитина раннього молодшого віку не має інтересів? Або ж, якщо припустити, що вона їх має, то хто виступає свідомим носієм цього інтересу? Л.Ю. Голишева припускає, що, затверджуючи принцип найкращих інтересів дитини, законодавець мав на увазі ставлення держави, соціуму та сім'ї до особистості дитини (с. 88). Інакше кажучи, законні інтереси дитини є загальносуспільним охоронюваним інтересом. Тоді виникає питання щодо наявності чи відсутності “кращих інтересів дитини” у випадку, коли суспільство, або його політична еліта, що перебуває при владі, не визнають (або лише формально визнають) і тому, зрозуміло, не захищають інтересів дитини. Гадаємо, що цей аспект рецензованої монографії може стати основою для подальшого дослідження.

Значущим доробком Л.Ю. Голишевої стало вдумливе, із застосуванням порівняльно-правового методу, тлумачення прав дитини в російському законодавстві, в тому числі і такого неоднозначного, як право на життя, яке, з точки зору автора, має бути “розшифроване”, зважаючи на появу штучних методів запліднення (с. 103-108). Зокрема, з метою реальної юридичної охорони прав ще не народженої внаслідок штучної репродукції дитини, автор пропонує у таких випадках укладення детального договору за участю всіх осіб, які беруть участь у цих складних відносинах (с. 106).

Наостанок, поряд з безсумнівною науковою новизною роботи слід відзначити її практичну значущість. Написана логічно, стисло, але водночас змістовно, монографія Л.Ю. Голишевої може стати у пригоді не тільки “вузьким” спеціалістам у сфері ювенального права, яке формується зараз не тільки як галузь, але й як наукова та навчальна дисципліна. Це монографічне дослідження можна успішно використовувати у викладанні дисциплін “Ювенальна юстиція” та “Ювенальне право”, які вводяться в окремих ВНЗ Росії та України в якості спецкурсів з перспективою перетворення їх на загальнообов’язкові навчальні дисципліни.

